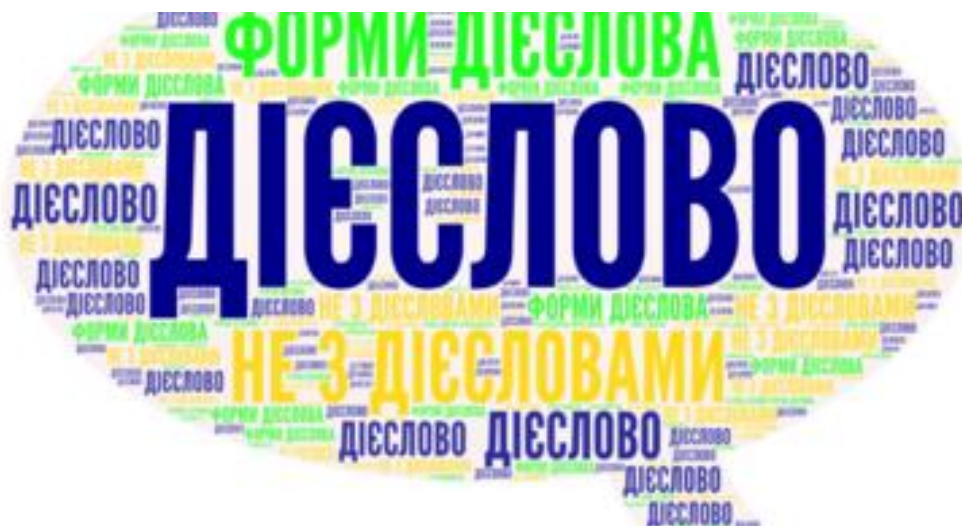

*Відділ освіти
Щербанівської сільської ради
Полтавського району Полтавської області
Комунальний заклад «Розсошенська гімназія
Щербанівської сільської ради Полтавського району
Полтавської області*

Дієслово

може бути цікавим!

**Маріїч Людмила Миколаївна
учитель української мови
та літератури**

с. Розсошенці 2023

Маріїч Людмила Миколаївна, учитель української мови та літератури Комунального закладу «Розсошенська гімназія Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області». Стаж роботи за фахом 29 років, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, педагогічне звання «старший учитель».

Нагороджена грамотами Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації (2019 рік), відділу освіти виконавчого комітету Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області (2020 рік), Щербанівської сільської ради (2019 рік).

Рецензенти:

Мілаєвич О.В., учитель української мови та літератури Комунального закладу «Розсошенська гімназія Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області».

Шаповал С.Ф., керівник методичної комісії вчителів української мови та літератури Щербанівської ОТГ.

Пропонований посібник містить конспекти уроків з теми «Дієслово». У ньому подано матеріали із використанням інтерактивних методів як засобу активізації навчальної та пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови. Вправи та завдання сприятимуть розвитку мовних компетентностей, творчого мислення. Теоретичний та практичний матеріал дадуть можливість учителю вивчити, закріпити, перевірити знання з морфології. Навчальний матеріал складений на основі текстів духовно-морального та історичного спрямування.

Схвалено науково – методичною радою відділу освіти Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області (протокол від 16.02.2023 року №3).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ – ОСНОВА ЦІКАВОГО УРОКУ.....	5
1.1.Методи емоційної мотивації.....	6
1.2.Дискусійні методи.....	6
1.3.Евристичні методи.....	7
1.4.Синектичні методи.....	8
1.5.Парно-трійкові інтерактивні форми.....	8
1.6.Інформаційно-комунікаційні технології.....	8
РОЗДІЛ II. БЛОК УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПО ТЕМІ «ДІЄСЛОВО»	
2.1.Урок 1 на тему «Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль».....	10
2.2.Урок 2 на тему «Неозначена форма дієслова».....	15
2.3.Урок 3 на тему «Форми дієслова».....	21
2.4.Урок 4 на тему «Тренувальні вправи».....	26
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Людина починається з добра,
Із ласки і великої любові,
Із батьківської хати і двора,
З поваги, що звучить у кожному слові.
Людина починається з добра,
З уміння співчувати, захистити.
Це зрозуміти всім давно пора,
Бо ми прийшли у світ добро творити.

Л. Забашта

Мова – життя духовного основа. Ми – українці й на генетичному рівні у нас закладені почуття добра, співчуття, справедливості, людяності та взаєморозуміння. Ми – вільні! Ми – незалежні! Ми маємо власну культуру, традиції й побут. Ми захоплюємось чарівністю й милозвучністю рідної, української мови! Ми – відкриті для друзів і, водночас, готові до боротьби з ворогами! Ми – боремось за власну незалежність, за державу, за мову!

Саме зараз, в складні часи для України, кожен з нас дійсно розуміє, що мова – це духовний скарб нації, який має відродитися в душах і серцях. Ми прагнемо спілкуватися, читати, співати українською мовою. Вона пломеніє в нас самих, наших думках і, навіть, поглядах. Ми прагнемо діяти, а діяти – це дієслово!

Діяти зараз, коли Україна в небезпеці, діяти саме там, де кожен може зробити хоч краплинку для перемоги. Діяти так, як підказує власне серце: навчати, підтримувати, допомагати, займатися волонтерством, розвиватися самому й показувати шлях іншим.

Саме тому я обрала тему «Дієслово може бути цікавим!»

Зміст кожного з дієслів налаштовує й спрямовує на дію: любити Україну, бути патріотом своєї Батьківщини, говорити рідною мовою, піклуватися про власну родину, цінувати один одного, берегти природу рідного краю, творити й креативити, мислити й розуміти історичні події минулого й сьогодення, розвивати культуру й традиції, докладати зусилля для досягнення своєї мети, вірити у справедливість, боротися за перемогу! Без таких значущих дієслів не можливе сучасне життя!

Тож цикл запропонованих уроків щодо вивчення дієслів – це цікавий, захоплюючий і неповторних шлях пізнання, під час якого діти крок за кроком отримують власний досвід, аналізують, виокремлюють, систематизують, взаємодіють та виражають свою думку стосовно найкращих людських якостей, роблять висновки про те, як їм доведеться жити у майбутньому, робити його світлим, добрим, радісним. А ми з вами, шановні колеги, допоможемо нашим дітям стати достойними нащадками неньки-України.

РОЗДІЛ І

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ –

ОСНОВА ЦІКАВОГО УРОКУ

Сучасне покоління, або ще покоління Z, звикло до швидкої зміни у видах діяльності та переключення уваги з одного об'єкта на інший. Тому під час підготовки навчальних матеріалів і завдань потрібно враховувати цю особливість.

Найбільш ефективно досягти високого рівня сформованості мовних компетентностей можна шляхом використання інтерактивного режиму організації освітньої діяльності з української мови, тобто застосовуючи інтерактивні форми та методи роботи. Щоб кращим був результат взаємодії на уроці, встановлюється зв'язок матеріалів із життєвим досвідом, використовуються сучасні стратегії візуалізації навчального матеріалу. Цікава, стисла і зрозуміла форма подачі нового матеріалу сприятиме мовленнєвому й соціокультурному розвитку учнів, формуватиме уміння вчитися самостійно, розвиватиме навички унаочнення та систематизації засвоєної інформації.

До визначальних рис інтерактиву належать: суб'єкт-суб'єктні стосунки між вчителем і учнями, за яких вони є рівноправними й рівнозначними суб'єктами; постійна активна взаємодія всіх учнів; співнавчання і взаємонавчання учнів між собою; відсутність домінування одного учасника навчального процесу над іншим та однієї думки над іншою. Кожен урок передбачає діалог, спілкування між учасниками навчального процесу нарівні. Тоді дитина не відчуватиме страху, приниження, зможе спокійно мислити і висловити власну думку. При цьому вчитель знаходить у відповіді раціональне зерно та скерує навчальний процес у потрібне русло.

Діяльність учнів в інтерактивному режимі має активно-перетворювальний характер і здійснюється за таким алгоритмом:

1. Розпізнавання нового матеріалу і поєднання його із засвоєним раніше.
2. Сприймання змісту того, що вивчається.
3. Пояснення товаришеві щойно отриманої інформації шляхом:
 - адаптації цієї інформації та її трансформації у доступні для сприйняття однокласників терміни й форми («своїми словами»);
 - інтерпретації інформації через власне тлумачення змісту матеріалу, його перегруповання і пояснення причинно-наслідкових зв'язків.

Педагогічне спілкування складається із змістової та формотворчої частини. Змістова сторона – це вміння дитини самоствердитися, реалізувати свої сили, а формотворча – це те, за допомогою чого особистість може побудувати діалог. Цьому сприяють інтерактивні методи, правильний підбір яких веде до ситуації успіху.

Доцільно зазначити інтерактивні методи, які можна використати під час опрацювання теми «Дієслово»:

1.1. Методи емоційної мотивації

Вчитель фокусує увагу учнів на проблемі таким чином, щоб викликати інтерес до обговорюваної теми. Цим самим налаштовує на сприйняття нової теми та розв'язання проблем, адже без виникнення мотивів учіння і мотивації пізнавальної діяльності не може бути ефективного пізнання. Матеріал, поданий як мотиваційний, наприкінці уроку стає місточком, що прокладає шлях до теми. Мотиваційні методи викликають зацікавленість та створюють позитивну атмосферу сприйняття. Це може бути незвичайне слово, не закінчене речення, малюнок, перелік, ряд термінів, схема тощо, які займають не більше 5% часу на уроці.

З інтерактивних мотиваційних вправ, які я використовую при вивченні теми «Дієслово» доцільно назвати: «Вилучи зайве», «Склади пари», «Роз'єднай слова», «Криголам», «Задом наперед», «Скринька скарг» тощо.

1.2. Дискусійні методи

Дискусійні методи передбачають зіткнення різних думок. Успіх диспутів визначається їх тематикою, що має містити, як мінімум, дві протилежні точки зору на розв'язання певних морфологічних проблем.

Метою диспутів є формування умінь учнів логічно й доказово відстоювати власну думку та всебічно осмислювати морфологічні причинно-наслідкові зв'язки й закономірності.

Головними умовами проведення диспутів є:

- Організація спільного обговорення (обміну думками).
- Наявність спірного морфологічного питання (проблеми).
- Публічність обговорення (наявність аудиторії).
- Вербальна форма спілкування (діалог або полілог).
- Використання адекватних наочних засобів вивчення української мови, графічно-знакових моделей, структурно-логічних схем.
- Попередня підготовка забезпечує дискусійний процес, а добирання матеріалів проводиться відповідно до власних переконань учасників.
- Кількість груп і їхня чисельність не обмежується.
- Поділ учасників відбувається безпосередньо під час уроку, відповідно до їхніх власних переконань, суджень тощо.
- Кількість питань обмежується лише тематикою та тривалістю уроку.
- Час може визначатися учасниками за домовленістю, залежно від складності питання.
- Можливі різні результати: згода, незгода, зміна позицій.

Світ сучасної дитини різноманітний і багатогранний. Тому кожна мовна тема повинна давати не тільки знання, а й розширювати пізнавальні

можливості. У процесі підготовки теми дискусії учитель будує роботу так, щоб вихованці дізналися ще про різні поняття, про історичне минуле, про стосунки між людьми та те, як себе поводити в різних ситуаціях. Пізнавальну роль при цьому виконують тексти, відео. Учитель, підбравши тему для зіткнення думок, може проілюструвати різні життєві ситуації, наслідки негативної поведінки чи те, як треба себе вести і чому. Це вправи із текстами: «Пам'ятка із «Повчання дітям» Володимира Мономаха», «Легенда про злого чарівника», «Будьте як голуби», «Батьківська мудрість», «Дев'ять негідних речей» та інші. Обов'язковою є словникова робота. Пояснення незнайомих слів збагачує лексику дітей, поступово такі слова стануть активними у спілкуванні учнів, або ж вони знатимуть тлумачення вузько вживаних слів.

1.3.Евристичні методи

Евристичні методи базуються на використанні досвіду, інтуїції та творчого мислення. Вони поділяються на дві групи: методи ненаправленого пошуку та направленого пошуку.

До групи методів ненаправленого пошуку належать: мозкового штурму, експертних оцінок, асоціацій та аналогій, контрольних запитань, колективного блокноту, ділові ігри і ситуації тощо.

До складу групи направленого пошуку належать морфологічний метод, алгоритм розв'язання винахідницьких задач тощо.

В ході вивчення теми «Дієслово» досить часто використовую метод «Мозковий штурм», для вироблення кількох розв'язань конкретної морфологічної проблеми.

Мета методу – зібрати якомога більше ідей учнів щодо обговорюваної проблеми протягом обмеженого часу. При цьому навчальний процес організовується в такій послідовності етапів:

1-й: Презентація вчителя за змістом морфологічної проблеми з чітким її формулюванням для аналізу.

2-й: Висловлювання всіма учнями ідей, коментарів, пропозицій і наведення ними прикладів, поєднаних з окресленою проблемою.

3-й: Фіксація всіх учнівських ідей тощо з їх візуалізацією на дошці у порядку їх виголошення без зауважень, коментарів чи запитань.

При цьому:

- під час висування ідей не можна пропускати жодної;
- недоцільним є оцінювання ідей під час висловлювання, оскільки учні зосередять більше уваги на їх відстоюванні, ніж на спробах запропонувати нові, більш досконалі;
- якнайбільше ідей заохочується, оскільки в підсумку вони допомагають розв'язувати різноманітні проблеми та дають можливість учням більше пофантазувати.

4-й: Спонування всіх учнів до аналізу, розвитку або зміни ідей інших. При цьому вчителю слід зважити на те, що об'єднання або зміна запропонованих

ідей доволі часто веде до висунення нових, що за якістю переважають початкові.

5-й: Виділення кількох аспектів розв'язання проблеми та підбиття підсумків.

1.4. Синектичні методи

Синектичні передбачають знаходження розв'язків проблеми різними методами, цим самим накопичення досвіду, творчий пошук.

Мета методу – максимально розгойдати мислення, викликати потік думок та ідей, створити умови, щоб людина висувала якомога більше аналогій та асоціацій. У методі, ті хто висувають ідеї отримали назву синектори. Найчастіше вони висувають не сформульовані ідеї та готові рішення, а незавершені думки, які висловлюються у формі образів, метафор, порівнянь і описів відчуттів.

Метод синектики має декілька етапів:

- 1-й: окреслення вчителем напрямку наукового пошуку.
- 2-й: висунення ідей, думок, асоціацій, образів, метафор тощо.
- 3-й: колективний короткий аналіз кожної ідеї.
- 4-й: доповнення та систематизація всього сказаного.
- 5-й: відбір найбільш оригінальних ідей та творчих підходів.
- 6-й: підведення підсумків роботи, позитивне оцінювання кожного.

1.5. Парно-трійкові інтерактивні форми

Парно-трійкові інтерактивні форми передбачають:

- різну кількість учасників, у тому числі їх змінний склад,
- одночасне виконання одного і того самого завдання усіма учнями, об'єднаними по-парно чи по троє.

Парна форма організації навчання вимагає запровадження рольових вимог до навчально-пізнавальної діяльності у парах, яка може здійснюватись у вигляді інтерв'ю або репетиторства (взаємодопомоги).

При використанні форми «ротаційних трійок» вчителю необхідно розробити проблемні запитання, що мають допомогти учням проаналізувати новий або вже знайомий навчальний матеріал. При цьому спочатку учнів об'єднують по троє та розташовують у класній кімнаті, щоб всі учні утворювали коло. Потім перед усіма учнями ставиться відкрите проблемне запитання (однакове для всіх). Будь-який учасник кожної трійки мусить відповісти на це запитання по черзі і трійка продукує спільну відповідь. У подальшому відбувається перехід учнів з різними номерами до інших груп. Результатом руху буде цілком новий склад трійок, за якого продовжується обговорення проблемного питання та продукування спільних відповідей.

Запитання і завдання, які можна використовувати під час вивчення теми «Дієслово»: «Знайди і розділи по-чесному», «Гронування», «Дев'ять негідних речей», «Диктант-мовчанка», «Ідентифікація слова» - дають можливість дітям

синтезувати свої знання та застосувати їх практично. Учитель створює ситуації успіху на кожному уроці для всіх учнів, адже це для розуміння теми і активного запам'ятовування дуже важливо.

1.6. Інформаційно-комунікаційні технології

Доцільно зазначити, що використання ІКТ на уроках української мови, особливо коли освітній процес відбувається з використанням технологій дистанційного навчання суттєво збільшується. Функції, які реалізуються за допомогою ІКТ на уроках української мови:

- пізнавальна (Інтернет як джерело інформації);
- розвивальна (використання різноманітних платформ та програм дає можливість проходити онлайн ігри, онлайн тести, онлайн симуляції);
- дослідницька (джерело підготовки до дискусій та доповідей на конференції, участь у конкурсах на платформах «На урок», «Всеосвіта»);
- комунікативна (створюється певні єднання за інтересами тощо).

Вся система сучасної освіти базується на використанні інформаційних методів. На уроках мови учитель не може вивчати теми лише за допомогою книжки, дошки та крейди. Діти активно користуються інформаційно-комунікаційними засобами у повсякденному житті, тому вчитель теж має бути компетентним у цій галузі. Вивчаючи дієслово, досить часто я застосовую вправи: «QR-код» (закодований словниковий диктант), «Диктант-мовчанка» (учитель показує малюнки, а діти записують дієслова у зазначеній формі), музичний супровід під час хвилинок відпочинку та «хвилин творчого натхнення», презентації також допомагають візуалізації матеріалу про дієслово. Діти мають можливість готувати домашні завдання із використанням інформаційних технологій та показувати у класі виконані завдання.

Отже за інтерактивного режиму організації освітньої діяльності кожен учень і вчитель є рівноправними і рівнозначними суб'єктами навчання. За таких умов провідною функцією вчителя є оптимальна організація саме розумової та операційної діяльності учнів на уроці української мови.

Саме така діяльність і забезпечує шлях до вільного володіння українською мовою як однією із ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, а відповідно і досягнення мети освітньої діяльності згідно Закону України «Про освіту».

РОЗДІЛ II

БЛОК УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПО ТЕМІ «ДІЄСЛОВО»

Практично можна втілити інтерактивні методи під час вивчення теми «Дієслово». До вашої уваги пропоную цикл уроків, під час яких діти аналізують мовний матеріал, виражають свою думку стосовно найкращих людських якостей, вчаться відрізняти «біле» від «чорного», роблять висновки про те, як їм доведеться жити у майбутньому, робити його світлим, добрим, радісним.

2.1. Урок 1 на тему «Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль»

Тема. Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль

Мета: повторити і поглибити знання учнів про дієслово як самостійну частину мови, сприяти зміцненню навичок визначення морфологічних ознак дієслова; формувати вміння знаходити дієслова у тексті, визначати їх роль у реченнях;
розвивати творчі вміння використовувати дієслова у власних висловлюваннях; виховувати повагу один до одного, до оточуючих, плекати добро, милосердя, справедливість

Тип уроку: повторення з елементами поглиблення

Методи і прийоми: інтерактивні методи: вправа «Мікрофон», гронування, робота з таблицею, розповідь, бесіда, аналіз мовних явищ

Міжпредметні зв'язки: література, історія

Обладнання: таблиця, роздатковий матеріал, ілюстрація

Хід уроку

I. Організаційний момент

Учитель. Доброго дня, шановні учні. Із гарним настроєм, із позитивними емоціями запрошую вас до роботи.

II. Оголошення теми і мети уроку

Учитель. Ми продовжуємо подорожувати безмежною країною «Морфологією». Поля її настільки широкі, що простуємо уже ними із шостого класу, і шлях наш триватиме до кінця сьомого. Ви знаєте, на дорозі зустрічаються різні перешкоди, але, долаючи їх, завжди треба бути Людиною, зберегти у душі добро, справедливість, чесність. Вивчаючи правила з української мови, ми не забуваємо про найкращі людські чесноти, тому ключовими словами уроку стане думка українського письменника Григора Тютюнника, нашого з вами земляка.

Найдорожчою темою, а, отже, й ідеалами для мене завжди були й залишаються доброта, самовідданість і милосердя людської душі в найрізноманітніших її виявах

Тому, шановні семикласники, в добру путь дорогами дієслова. Запишіть у зошити тему уроку: «...». Сьогодні ми пригадаємо, що вам відомо із попередніх класів, та дізнаємося дещо нове.

III. *Актуалізація опорних знань*

Метод «Мікрофон»

(Учитель передає учням мікрофон і задає їм запитання з теми «Дієслово»)

- Що означає дієслово?
- На які питання відповідає?
- Які граматичні категорії дієслова вам відомі? За чим змінюється ця частина мови?
- Наведіть приклади дієслова, виражаючи добре ставлення до оточуючих.
- Які бувають часи дієслова?
- Наведіть приклад дієслова теперішнього часу виявивши любов до рідної людини.
- А що вам відомо про особи дієслова?
- Продовжте речення, виразивши милосердне ставлення до когось дієсловом І особи однини. (Я ... (співчуваю, переживаю, доглядаю, допомагаю і т.д.))

Учитель. Ви знаєте, на нашому шляху з'явився папір, і слова його сягають сивої давнини, коли Україна ще не існувала як держава, коли були тяжкі часи міжусобних війн Київської Русі. Не всі князі були справедливими, чесними, миролюбивими. Важко було знайти підтримку, бо панували заздрість, злоба, зрадництво. Лише деякі правителі зберегли у своїй душі найкращі людські риси, вони вірили, що, безперечно, добро, справедливість, єдність і дружба переможуть. Таким був Володимир Мономах. І щоб допомогти своїм дітям, він склав «Повчання дітям». Звернемося до нього, прочитаємо рядки історії, візьмемо із собою у дорогу життєву мудрість князя київського.

(Учитель роздає семикласникам пам'ятки «Повчання дітям»)

Випишіть із тексту дієслова, поставте до них запитання, визначте синтаксичну роль.

Учитель. Візьміть на пам'ять «Повчання дітям» від Володимира Мономаха і керуйтеся мудрістю віків у сучасному житті, адже добро завжди перемагає зло, добрі діла не мають відліку часу, вони вічні.

IV. *Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу*

Учитель. Розминку ви пройшли гарно, а як ви себе покажете, коли з'являться нові перешкоди.

1. Розглянемо таблицю. Що нового ви тут знайшли? (Учитель пояснює дітям нове із таблиці: вид, перехідність, стан, синтаксичну роль)

1. **Робота з підручником.** Правило – стор.

2. Учитель. Погляньте на дошку, ви бачите виписані у дві колонки дієслова, які характеризують чарівника і людей.

Чарівник

Люди

Поставив на меті знищити
Наслав
Навчив пиячити
гуляти
брехати
красти
зздрити
ненавидіти
Досяг

Були згуртованими
Допомагали вижити
Підтримували
Вижили
Допомагали
Жевріло життя
Не здавалися
Гинули
Заросло
Не залишилося (сліду від
Добробуту)

- Чи можемо ми розповісти про них, прочитавши тільки дієслова? (*Можемо*)
- Розкажіть про чарівника. (*Він був злим, робив людям багато шкоди, води у них не стало. Чарівник учив людей шкідливих звичок: пити, гуляти, красти, брехати. Від цього людям стало гірше жити, тому чарівник домогся того, чого хотів. Він був поганим.*)
- Якими були люди? (*Вони жили разом, допомагали одне одному, бо так легше протистояти злому чарівнику. Часом доходило до того, що здавалося, чарівник їх переміг. Але знаходилися люди, які підтримували не тільки себе, а й інших. Це злило чарівника. Він роз'єднав людей. Вони навчилися поганого і від цього загинули.*)

Учитель. Щоб відпочити, пропоную вам послухати «Легенду про злого чарівника». Чи правильно ми з вами зробили висновки, аналізуючи тільки дієслова.

Учитель на дошці прикріплює логотип «Хвилинка святості»

Хвилинка святості

(Хвилина відпочинку)

ЛЕГЕНДА

ПРО ЗЛОГО ЧАРІВНИКА

Злий чарівник поставив собі на меті знищити якесь місто. Придивлявся, розмірковував і зупинився на одному невеличкому, але дуже привабливому своїми добродіями мешканцями місті.

Чарівник наслав на цей край жахливу посуху. Загинула рослинність, повисихали джерела, та люди були згуртовані, допомагали одне одному і вижили. Почалися землетруси і повені, та люди підтримували одне одного і вижили. Наслав чарівник страшні хвороби, та ті люди, які були сильнішими, допомагали слабшим — і в спустошеному місті жевріло життя і його мешканці не здавалися.

Згодом чарівник сам пішов до того міста. Він навчив людей пиячити, гуляти, брехати, красти, зздрити, ненавидіти ближнього. Цього разу злий

чарівник досяг свого — люди гинули по одному, а місто заростало бур'янами, поки й сліду від колишнього добробуту не залишилось. Для цього знадобилося не так уже й багато часу.

Учитель. Ви послушали легенду. Під час характеристики людей і чарівника ми з вами не помилилися, роблячи висновок тільки за лексичним значенням дієслів.

3.Метод гронування

- Центральне слово «**Людина**»

- Запишіть слова і словосполучення до обраної теми. (*Добра, молода, стара, прийшла, чемна, груба, милосердна, допомагати, безкорисливість*)

- Встановіть якомога більше зв'язків між словами. (*Груба молода, добра стара, прийшла милосердна, молода чемна, безкорислива допомога*)

- Скласти речення із словосполученнями, знайти дієслова, визначити у них вид, час, особу, рід (якщо є). (*Жила (недок. вид, теп. час, 3 особа, жін. рід) на світі добра стара бабуся. Зустрів(док. вид, мин. час, 3 особа, чол. рід) її грубий молодий чоловік. Він нахабно поводив(недок. вид, теп. час, 3 особа, чол. рід) себе із дорослими. Але потрапив(док. вид, мин. час, 3 особа, чол. рід) у скрутне становище, а бабуся виявила (док. вид, мин. час, 3 особа, жін. рід) свою безкорисливу допомогу. Від того часу молодий чоловік став (док. вид, мин. час,*

3 особа, чол. рід) чемним.)

5. «Знайди і розділи по-чесному»

Із поданих речень виписати дієслова I та II дієвідміни.

1. Той, хто співчуває твоєму горю, ще не є твоїм другом; справжній друг той, хто вміє радіти твоїм успіхам. 2. Артист на сцені може грати різні ролі – короля, монаха, жебрака, вбивцю, злодія, - але у житті кожен із нас має грати лише одну роль – роль справжньої людини. 3. Одне чисте серце бачить більше, ніж сотня злих очей. 4. Гнилі слова свідчать про гнилість душі. 5. Життя наше аж занадто довге для того, щоб наробити помилок, і занадто коротке, щоб їх виправити.

- Поясніть, як ви розумієте зміст п'ятого речення?

6. Міні-диспут

Підтвердіть або спростуйте думку «Життя для самого себе – не життя»

V. Підсумок уроку

Вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

* «Сьогодні на уроці ми говорили про ...»

* «Людина повинна...»

VI. Домашнє завдання

Учитель. На сьогодні наша подорож закінчується. Не забувайте того, чого навчилися, адже ми зустрінемося незабаром на полях Дієслова, будемо йти далі, коли пам'ятатимемо те, про що вчили раніше, а хто забуде – загубить друзів. Тому запишіть завдання додому, щоб бути разом.

(За рівнями складності).

* Напишіть твір-мініатюру «У люблячої душі очі сяють, а у ненавидячої – іскри метають». Визначте час дієслів.

* Складіть пам'ятку «Яким треба бути». Напишіть над вжитими дієсловами їх вид.

* Складіть твір-поезію «Любляча душа». Зазначте особу дієслів.

Виконайте одне із завдань.

2.2. Урок 2 на тему «Неозначена форма дієслова»

Тема. Неозначена форма дієслова

Мета: сформувати поняття про неозначену форму дієслова, вміти вирізняти такі дієслівні форми з-поміж інших форм, практично закріпити їх утворення;

розвивати уяву, пам'ять, спостережливість;

виховувати кращі людські якості.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Методи і прийоми: рольова гра, робота з таблицею, із картками, усна вправа «Ланцюжок».

Обладнання: таблиця-схема, індивідуальні картки, роздатковий матеріал «Дев'ять негідних речей».

Міжпредметні зв'язки: література, етика.

План та хід уроку

Девіз уроку:

Хто зрадив раз тебе в житті –
не вір тому ніколи,
Бо знай: з брудного джерела
орли не п'ють води ніколи

Омар Хайяма

I. Оргмомент

II. Перевірка домашнього завдання

1. Рольова гра «Ти – учитель»

Учень класу проводить опитування теоретичного матеріалу, у разі неправильної відповіді пояснює сам. На дошці записана тема, щоб семикласники наводили приклади до правил стосовно неї.

Тема «Трудолюбивість, взаємодопомога, підтримка»

- Дайте визначення дієслова. Наведіть приклади.
- Які граматичні категорії мають дієслова?
- Розкажіть про час дієслова. Наведіть приклади усіх часових форм
- Особа як граматична категорія дієслова. Проілюструйте прикладами.
- Які є способи дієслова? Наведіть приклади.
- Розкажіть про число і рід дієслів, підтвердивши правила прикладами.

2. Кілька учнів зачитують домашні твори.

III. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель. Перевіривши домашнє завдання, можна зробити висновок, що ви підготувалися до продовження подорожі полями Дієслова. І, коли ви пам'ятаєте з минулого уроку «Легенду про злого чарівника», то чому людей перемогло зло? Так, бо вони стали злими, заздрісними, у них не було єдності. Тому об'єднаємо свої знання, увагу і пам'ять, і ми обов'язково подолаємо на цьому уроці всі лінгвістичні перешкоди і станемо ще розумнішими, добрішими, сильнішими. Отже, напружте свою пам'ять і

мислення. Перед нами інфінітив, початкова форма дієслова або неозначена форма дієслова.

Запишіть тему уроку «Неозначена форма дієслова».

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Усна вправа «Інтерв'ю»

Учитель. Уявіть, що у вас беруть інтерв'ю, дайте відповіді на запитання.

- Скажіть, що таке неозначена форма дієслова?
- Пригадайте, яке закінчення має початкова форма дієслова?
- На які питання відповідає інфінітив?

2. Робота з таблицею-схемою

«Неозначена форма дієслова»

3. Робота з підручником.

Сторінка...

4. Пошуково-дослідницька робота. Текст «Будьте, як голуби».

Учитель читає текст (на дошці вивішує ілюстрацію), пропонує з нього записати деякі речення. Визначити синтаксичну роль дієслів, дієвідміну, особу, число. Підкреслити неозначену форму дієслова. (Речення для запису виділені жирним шрифтом.)

У цей час кілька учнів виконують індивідуальні завдання за рівнями складності.

Будьте, як голуби

(Ілюстрація)

Будьте чисті і смиренні, як голуби. Чистота голубина розкривається в трьох випадках:

1. Голуб не заздрисний. На гору зерна ніколи не лізе, зернятка збирає завжди знизу.

Так і ми повинні бути задоволені своєю долею як отриманою від Бога; повинні любити ближніх і уникати заздрощів, пам'ятаючи, що заздрість - найстрашніший гріх.

2. Маленькі пташки сидять поруч із голубом, ходять біля нього і не бояться, тому що голуб ніколи не б'ється.

І ми повинні уникати сварок, бійок, непорозумінь. За заповіддю Божою, ми повинні не битися з кривдником, а підкоряти його своєю любов'ю і молитися за своїх ворогів.

3. Голуб чистий і цнотливий, на падаль він не сідає, черв'яками не харчується.

І нам потрібно уникати всього того, що, за словом Господнім, оскверняє людину: злих помислів, наклепів, крадіжок, вбивства тощо. Нам є чому повчитися у голубів, любі мої.

Картка 1

Напишіть твір-мініатюру на задану тему. Підкресліть неозначену форму дієслова.

Голуб – птах миру і добра

Картка 2

Висловіть своє міркування з приводу прочитаного, запишіть 5-6 речень. Визначте дієвідміни у вжитих дієсловах

Стара байка розповідає таке: Свиня одного разу зустрілася з Левом і визвала його на двобій. Прийшовши додому, вона, певне, згадала, хто такий Лев, і злякалась не на жарт. Треба було якось хитрувати, щоб відмовитись від цього не вигідного для Свині бою. Зібралось все свиняче стадо і вирішили так: нехай Свиня добряче поваляється у багні та в нечистотах тоді вже і йде до Лева.

Свиня так і зробила. Лев прийшов, подивився на брудне створіння, понюхав, поморщився і пішов геть.

І між людьми таке не раз буває - сильний, благородний відступає від нікчемного, брудного, щоб самому не забруднитися. А «свиня» думає, що вона перемогла, торжествує.

Картка 3

Висловіть свою думку (5 – 6 речень) з приводу твердження «Наша душа – це поле, на якому виростають то прекрасні квіти, то колючий терен» Визначте особу у дієсловах.

Картка 4

Запишіть текст. Визначте у дієсловах час, особу, число, синтаксичну роль.

Був у пасічника маленький син. Батько часто брав його на пасіку, де маленький спостерігав за працею бджілок, милувався ними – такими роботящими та дружними, бігав від квітки до квітки, спостерігав, як маленькі трудівниці збирають нектар і мерщій несуть його до вулика. Весело трудилися бджілки і весело було хлопчику дивитися на них.

Картка 5

Запишіть текст. Визначте у дієсловах особу, число, дієвідміну, синтаксичну роль.

Бджілки збирають мед, не руйнуючи квіток, ці невтомні трудівниці допомагають їм розвиватися. Та ще й мед віддають на користь людям.

А павук сидить і чекає на здобич. Він розставляє своє павутиння для того, щоб якась комаха заплуталася у ньому, ставши здобиччю павука. Він ні з ким не ділить своєї здобичі, тому і є самітником...

Учитель. Бачу, ви вже стомилися, усі чекають жаданого перепочинку. Там, зовсім недалеко, є на полі Дієслова «Хвилинка мудрості». Ось подолаємо ще одну перешкоду, і настане жаданий, але коротенький відпочинок.

5. Усна вправа «Ланцюжок».

Учитель. Знаєте, що таке ланцюжок, роз'єднається лише одне кільце – і він рветься. Ви всі зараз один ланцюжок. Будьте разом, не перервіть цілісність у роботі.

Перед вами ілюстрація. (Подана у додаткові до уроку). Кожен наступний учень продовжує думку попереднього. Так ми з вами складемо спільний твір. У кожному реченні повинно бути дієслово.

6. Учитель. Нарешті ми дійшли до хвилинки відпочинку «Батьківська мудрість». (Ілюстрація)

Хвилинка відпочинку
«Батьківська мудрість»

Розповідають, що в одній сім'ї старий батько, відчувши наближення своєї смерті, покликав до себе трьох своїх синів і поділив між ними всю спадщину, окрім однієї коштовної перлини.

Батько показав синам цю перлину, кажучи:

— А цю річ я віддам тому з вас, хто найближчим часом доведе свою гідність благородним вчинком.

Минув деякий час. Приходить старший син до батька і хвалиться:

— Нещодавно один чоловік довірив мені на зберігання чималу суму грошей, а розписку з мене взяти забув. Я й гадки не мав про те, щоб скористатися його забудькуватістю, — повернув йому гроші до копійки. Чи ж є це благородним вчинком?

— Сину мій, ти гідно виконав обов'язок чесної людини.

Приходить до батька середущий син та й каже:

— Я йшов понад річкою. На березі не було нікого, окрім маленької дитини, що забрела далеченько від оселі. Раптом дитина впала й скотилася з крутого берега у воду. Місце там глибоке і, коли б я не підспів вчасно, дитя напевно б утопилося. Я скочив у вир і врятував дитину. Це благородний вчинок?

— Сину мій, ти зробив те, чого не міг не вчинити. Інакше ти втратив би людську гідність.

Надійшла черга звітуватися перед батьком наймолодшому з синів.

— Батьку! Я побачив свого давнього лютого ворога саме в той час, коли він стояв, глибоко замислившись, на самому краєчку прірви. Він не бачив мене. Я міг тихенько підійти з-за куща і штовхнути його в прірву. Та я не зробив цього, а стиха привітавшись, вказав йому на небезпеку. Щойно він ступив крок назад, як земля з того місця посипалась вниз. Це є благородним вчинком?

— Милий синку! Що може бути більш благородним за помилування свого ворога? Візьми цю перлину! Ти заслужив її.

7. «Дев'ять нагідних речей».

Учитель роздає кожному учневі текст «Дев'ять негідних речей»

Виписати з тексту неозначену форму дієслова в один стовпчик, а в інший – особові дієслова (по 10 слів).

Дев'ять негідних речей

1.Негідно добувати свої благополуччя, радощі, втіху, спокій за рахунок утисків, невлаштованості, горя, хвилювання іншої людини. Не давай себе скривдити, але й інших не кривдь...

2. Негідно залишати товариша в біді, небезпеці, проходити байдуже повз чуже горе, страждання. Моральна глухота і сліпота, здерев'яніння серця - одна з найогидніших вад.

3. Негідно користуватися результатами праці інших, ховатися за чужу спину. Це сфера дуже тонких духовних відносин. Бути трудівником - честь, бути дармоїдом - безчестя.

4. Негідно бути боязким, розслабленим; ганебно виявляти нерішучість, відступати перед небезпекою, хникати. Боязкість і нерішучість породжують боягузтво, підлість, зрадництво. Хоробрість і відвага - джерела мудрості

5. Негідно давати волю потребам і пристрастям, що ніби вийшли з-під контролю людського духу. Тоді хочеться їсти або пити, відпочити або погрітися біля вогнища - цього потребує твоє тіло, але не забувай, що ти - людина! Задовольняючи свої потреби, ти повинен проявляти благородство, стриманість, витримку. Це не тільки скромність. Це щось вище і значніше : владарюючи над своїми потребами і пристрастями, ти підносиш свою духовну суть.

6. Негідно мовчати, коли твоє слово - це чесність, благородство і мужність, а мовчання - легкодухність і підлість. Негідно говорити, коли твоє мовчання - чесність, благородство й мужність, а слово - легкодухність, підлість і навіть зрада. Як багато говорить про гідність людини її вміння бути мудрим володарем слова, майстром, що володіє цим тонким людським інструментом!

7. Негідно справжньої людини не тільки обманювати, лицемірити, плазувати, підлашуватися під чийсь волю, але й не мати власного погляду, втратити своє обличчя. Огідно і гидко нашіптувати. Нашіптувати, одмовляти товариша - рівнозначно пострілу в спину.

8. Негідно легковажно кидатися словами, давати нездійснені обіцянки.

9. Негідна надмірна жалісливість до самого себе, як і безжальне ставлення, байдужість до іншої людини. Негідне надмірне перебільшення особистих кривд, горя, страждання. Негідна слізливність. Людину прикрашає витримка. Сльози, розраховані на те, щоб викликати жалість близьких, не тільки принижують людину, а й послаблюють її здатність до самовиховання витримкою, благородством волі.

Неозначена форма

*Добувати
залишати
проходити
користуватися
ховатися
бути
виявляти
відступати
хникати
проявляти*

Особові дієслова

*Давай
не кривдь
вийшли
потребує
забувай
говорить
володіє
прикрашає
принижують
послаблюють*

Учитель. Об'єднаємо знову наш ланцюжок дружби. **Продовжте, що повинна робити Людина?**

Кожен учень говорить по дієслову. (*Не образжати, не обманювати, не лицемірити, не кривдити, не залишати у біді, не бути байдужою, не ховатися за чужу спину, не бути боягузом, мати власну думку, не кидатися словами*)

VI. Домашнє завдання.

Учитель. Знаєте, а вже зовсім близько кінець уроку. Наступної зустрічі, звичайно, чекає нова дорога, нові далі лінгвістичної країни Морфології полями Дієслова. Не розгубіть свої знання, пам'ятайте, що тільки добра, чесна і відверта людина не розгубиться, знайде собі друзів і досягне успіху у будь-якій справі.

Візьміть собі на пам'ять «Дев'ять негідних речей». Прочитайте ще раз і ніколи не робіть їх, і все у вас буде гаразд. А ще вдома **вивчіть правила на ст.. 59 – 60, виконайте вправу 84. Хто має сили, складіть твір-поезію чи твір-казку «Хто Людина?»**

VII. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Я – ти»

Робота в парах. Початок кожного висловлювання
- Для мене нове сьогодні на уроці ... А для тебе?

2.3. Урок 3 на тему «Форми дієслова»

Тема. **Форми дієслова**

Мета. Вчити учнів визначати особові форми дієслова, розрізняти особові та неозначену форми, будувати висловлювання щодо ролі дієслівних форм;

розвивати творчі вміння, доцільно використовувати дієслівні форми у власних висловлюваннях;

виховувати добро, любов, повагу, доброзичливе ставлення до рідних, один до одного

Тип уроку. Засвоєння нових знань

Обладнання. Таблиця, ілюстрації, роздатковий матеріал

Методи і прийоми. Інтерактивні методи: рольова гра, «Мікрофон»; бесіда, розповідь

Міжпредметні зв'язки. Література, етика, історія

План та хід уроку

I. Оргмомент

II. Перевірка домашнього завдання

Учитель. Розумне, добре, вічне ми сіємо у своїх серцях. Людині легше жити у суспільстві, коли вона вихована, співчутлива, добра, справедлива і, звичайно ж, розумна. Як говорить давня мудрість: «Стався до оточуючих так, як би ти хотів, щоб до тебе ставилися». Свої міркування ви виклали у домашній роботі, у кого вірш, у кого казка, а, може, просто твір-мініатюра. Зараз послухаємо роздуми «Хто є справжньою Людиною?» (Учні зачитують твори)

III. Актуалізація знань, умінь, навичок

Учитель. Кожна дорога, подорож закінчиться лише тоді успішно, коли ви будете сміливо і впевнено себе почувати, коли поряд буде надійний, чесний і справжній друг. Отже, ми з вами продовжуємо прямувати Морфологією. Навколо нас скрізь Дієслово. Кому важче, кому легше, але треба повсякчас мати із собою знання. А хто і що взяв у дорогу, зараз подивимося. Відкрийте свою скриньку пам'яті і дайте відповіді на запитання «журналіста». Сьогодні у нас «журналіст» ... (*учитель викликає учня, який бере інтерв'ю у шестикласників*).

Питання для бесіди:

1. Що ви знаєте про дієслово? Назвіть його.
2. Скажіть, зустрічали ви у своєму мовленні неозначену форму дієслова? Що це таке?
3. А під яким ще ім'ям виступає ця форма? Наведіть прилади.
4. Яка ваша думка щодо часу дієслова? Ви можете їх назвати?
5. Пригадайте, будь ласка, дієслово має синтаксичну роль? Яку?

(У кінці опитування «журналіст» робить підсумок сказаному, при потребі поширює сказані висловлювання.)

IV. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель. Я бачу, що більшість із вас непогано підготувалися, запаслися у дорогу знань потрібним багажем. Тож попрямуємо незвіданими далями лінгвістичної країни Морфології і не забувайте, що

**Найвища наука життя – мудрість,
А найвища мудрість – бути добрим**
Гр. Тютюнник

Ми з вами разом будемо здобувати знання, вчити **особові форми дієслова**, але урок закінчиться, а ви будьте завжди добрими, мудрими, любіть один одного і поважайте. Сьогодні на уроці тексти вправ допоможуть вам розкрити ці почуття та побачити з гарної сторони своїх однокласників. І ще один епіграф нашого уроку, слова того ж таки українського письменника, нашого з вами земляка, Григора Тютюнника:

**Мало бачити. Мало розуміти.
Треба любити.
Немає загадки таланту.
Є вічна загадка любові.**

(Учні записують тему уроку «Особові форми дієслова», епіграфи уроку.)

V. Вивчення нового матеріалу.

Стук у двері. Заходить учень.

Учень. Добрий день. Я рекламний агент Дієслова. Можливо, ви купите у мене дещо. Правда, залишилося уже небагато. Ось, наприклад, є форми дієслова. Зараз я вам розкажу, що це таке, які вони бувають, а ви вирішите самі, чи потрібно це вам. (Учень розказує про форми дієслова за таблицею)

Форми дієслова

Робота з таблицею «Форми дієслова»

Учитель. А це дійсно те, що нам треба. Ми купуємо у тебе цю таблицю-інформацію, а ти одержуєш... (оцінка за відповідь)

Учень. Дякую. За це для вас у мене є подарунок, ось ця «Легенда про князя Святослава та Дніпрову воду»

Учитель. Тепер дружно, разом, із розумінням і любов'ю один до одного спробуємо перебороти мовні перешкоди на дорозі знань.

1. Із поданого тексту виписіть усі форми дієслова. (Учитель роздає «Легенду...»)

Легенда про князя Святослава та Дніпрову воду

Після перемоги над печенігами великий князь Святослав з дружиною поверталися до Києва. Вітати переможців виходили мешканці населених пунктів, через які лежав шлях до столиці. Кожен зважав за велику честь особисто привітати князя і подарувати йому щось найкраще зі свого статку.

Подарунків зібралось чимало, а люди все йшли та йшли вітати князя.

Княжа дружина вже наближалася до міста, коли назустріч їй трапився бідний сіромаха. Нічого не було в цього чоловіка, але він не розгубився. Спустившись до Дніпра, сіромаха набрав повні пригорщі чистої води, підійшов до князя і, вклонившись, мовив:

— Прийми, великий княже! Се вода Дніпрова.

Зворушив князя Святослава вчинок простого чоловіка. Адже переможцеві він подав воду з Дніпра біля Києва — як знак того найріднішого, що було відвойовано у загарбників-печенігів. Князь не залишився в боргу перед сіромахою — він звелів принести золоту чашу для води і подарував її чоловікові власноручно. Так чиста Дніпрова вода в долонях вірнопідданого для володаря мала ціну не меншу, ніж золота чаша...

На превеликий жаль, тепер води з Дніпра біля Києва не можна пити ні пригорщами, ні золотою чашею. Ріка забруднена настільки, що отруїтися можна...

(Поверталися, вітати, виходили, лежав, зважав, привітати, подарувати, зібралось, йшли, вітати, наближалася, трапився, було, розгубився, спустившись, набрав, підійшов, вклонившись, мовив, прийми, зворушив, подав, відвойовано, залишився, звелів, принести, подарував, мала, пити, забруднена, отруїтися)

VI. «Хвилинка святості». (Хвилина відпочинку)

Учень розповідає «Притчу про білочку».

Притча про білочку

В зоомагазині чого тільки не було! Там і рибки в акваріумах плавали, і пташки у клітках співали, і справжнісінька черепаха голівку показувала. Для білочки було влаштовано велике колесо, і вона весь час бігала в ньому. Колесо вертілося так швидко, що аж в очах мерехтіло. За цими вправами спостерігав папуга.

Дивився він, дивився і одного разу не витерпів:

- Неспокійна сусідонько моя, скажи, куди ти все біжиш, куди так поспішаєш?

— До лісу, до чарівного лісу!

— І давно ти туди біжиш?

— Ой, давно — вже майже рік біжу...

— А довго ще триватиме ця біганина?

— Думаю, що ні. Лишилося вже, мабуть, зовсім небагато.

— А що ж то за ліс такий надзвичайний, що до нього треба так довго бігти?

— О! Той ліс один в усьому світі, там дерева з чистісінького срібла, квіти смарагдові, горішки золоті, їжі смачної доволі і, головне, звірята всі мирні та веселі, ніхто нікого не ображає. Така краса і радість, там справжній рай! Ось тому і поспішаю я туди.

Білочка задріботіла лапками і колесо завертілося так швидко, що папужка аж зіщулився у своїй клітці.

— Яка ж ти довірлива і нерозумна! Нема на світі такого лісу. Я з моряками плавав по морях та океанах, з пілотами літав з одного континенту на інший, тепер ось у велике місто потрапив, та такого лісу не бачив на всій планеті. Отож, сусідонько моя, заспокойся, не поспішай, відпочинь.

Повірила білочка папузі, перестала бігати в колесі, все більше спала, а згодом у неї пропало будь-яке бажання, пропала воля до життя. Засумувала бідолашка в неволі — і померла.

Друже! Коли бачиш людину, сповнену благородних бажань, високих поривань та наполегливості в досягненні задуманого, не убивай її своїм скептицизмом! Убиваючи бажання, можна вбити людину.

Слово вчителя.

VII. Закріплення матеріалу.

1. «Мить творчого натхнення»

Складіть 6 – 7 речень про догляд за домашніми тваринами або про допомогу диким звірям, у реченнях підкресліть вжиті дієслова, визначте особу і час.

2. Диктант – мовчанка

Запишіть назви дій, ознак за дією, додаткові дії. Визначте форму дієслова, час, число, вид.

(Учитель показує малюнки, ілюстрації, а учні записують дії, що відповідають зображеному)

3. Повчальна історія

Прочитайте текст. Про яку заповідь Божу забув син? Як ви ставитеся до своїх батьків? Запишіть 5 – 6 речень, визначте синтаксичну роль вжитих вами дієслів.

Старий батько так заслаб, що вже нічого не робить, сидить собі біля грубки та охає на погоду, а господарство все передав синові.

Кінчається зима, кінчаються й запаси харчів у коморі в молодого господаря.

Якось син каже старому батькові:

— Тату, даремно хліб їсте. Цілу зиму нічого не робили, а їли щодня.

У мене діти малі ще, їх годувати треба, з них допомоги поки що немає, а Ви беріть торбу та йдіть старцювати — хоч для себе хліба у людей напросите.

Занило серце у старого батька, та іншого виходу в нього нема. Взяв торбу, що син йому кинув, та й каже:

— Коли на те твоя воля, сину, то вже й піду. Але надворі ще зимно, мерзнуть мої кісточки. Дай мені якусь теплу свитку.

Розмову слухав малий онучок. Він побіг до хижі і повернувся звідти з половиною старої свитки, відрізано було зверху до самого низу.

Здивувався молодий господар і питає:

— Що це ти, синочку, зробив? Де друга половина свитки?

А синок йому на це:

— Другу половину я залишив для тебе, татку. Ти теж колись будеш старим, і я тебе посилятиму старцювати. Тоді й дам тобі решту свитки...

VIII. Підсумок уроку

Вправа «Ланцюжок»

Дайте відповідь на питання: «Що ви після цього уроку візьмете із собою у життєву дорогу?»

IX. Домашнє завдання

Учитель. Наближається до кінця наша третя дієслівна подорож. Попереду ще довга дорога науки, але, вивчаючи правила, працюючи із завданнями, ми з вами ще і вчимося бути Людьми, вчимося жити разом, дбати про рідних та близьких. З кожним уроком ви стаєте дорослішими, більше дізнаєтеся про себе і про навколишнє середовище. І якщо урок закінчився, а ви нічого для себе не взяли, нового, не стали добрішими чи не вирішили покинути поганої звички, то ви прожили цей час марно, ви не стали Людиною з трішки більшої літери. А за рік у декого ця літера може і зовсім не вирости. Так давайте будемо добрими, співчутливими, намагатимемося розуміти один одного і бути ввічливими, доброзичливими, чесними і гарними.

Вдома складіть пам'ятку «Як бути гарною дитиною». Для юних художників ще і оформити цю пам'ятку на альбомному листку.

Для юних поетів скласти твір-поезію «Мамусеньці віршика присвячую».

2.4. Урок 4 на тему «Тренувальні вправи»

Тема **Тренувальні вправи**

Мета. Систематизувати знання учнів про дієслівні категорії; формувати вміння визначати їх у дієсловах;

- розвивати творчу уяву, пам'ять, логічне мислення;
- виховувати в учнів любов до рідної мови, повагу до історичного минулого нашого народу

Тип уроку. Урок-розслідування (формування мовної компетенції)

Обладнання. Дидактичний та ілюстративний матеріал, проектор, комп'ютер

План та хід уроку

I. Оргмомент.

Учитель. Добрий день, шановні учні. Сьогодні я у вас не випадково, зараз усе поясню, а відразу познайомимося. Пропоную стати в коло дружби, утворимо ланцюжок. Назвіть, будь ласка, своє ім'я і що ви любите робити. (Учитель починає). (Слайд 1)

Дуже вам вдячна, адже ми всі зараз проведемо розслідування. Так-так. Коли я до вас їхала, то у мене викрали усі дієслова. Нам потрібно їх віднайти і повернути у тему уроку. Адже без них наша мова не буде такою чарівною, барвистою, мелодійною, милозвучною. Сьогодні ми будемо вести протокол нашого розслідування у зошитах.

Протокол — це один із найпоширеніших [документів](#). У ньому записують хід і результати проведення [зборів](#), [засідань](#). (СЛАЙД 2)

Протокол — це один із найпоширеніших документів У ньому записують хід і результати проведення зборів, засідань.

Запишіть у зошити число, класна робота. Наша справа має назву «Граматичні категорії дієслова. Тренувальні вправи». Вона співпадає з темою уроку.

II Актуалізація знань і умінь

Учитель. З чого ж ми почнемо? Розділимося на дві групи: одні будуть **слідчими**, а інші – **оперативною** групою. Пропоную оперативній групі підготувати звіт про дієслова, відповівши на поставлені питання. А слідча група опрацює текст і визначить, скільки у тексті є дієслів і до яких форм вони належать.

Завдання для **оперативної** групи.

1. Що таке дієслово?
2. Які морфологічні категорії воно має?
3. Що ви знаєте про спосіб дієслова?
4. Назвіть часи дієслова, наведіть приклади.
5. Яким буває вид дієслова?
6. Які дієслова належать до I та до II дієвідміни?
7. Які особи є у розшукуваного?

(СЛАЙД 3)

**Граматичні категорії дієслова.
Тренувальні вправи**

Завдання для **слідчої** групи.

Прочитайте і визначте, скільки у тексті дієслів і до яких форм вони належать.

Скільки слів у сучасній українській мові? Задумливо не морщіть чола і заспокойтесь. На це питання не може відповісти ніхто: ні сивий академік, ні найталановитіший мовознавець, ні учитель, ні учень. Адже мова сформована протягом віків. Кожне покоління, збагативши її, передавало цей національний скарб нащадкам. Хіба можна порахувати усі слова сучасної української мови. Це загальноживані слова літературної мови, терміни різних наук, професіоналізми, діалектні та застарілі слова.

У мудрому східному афоризмі сказано: «Якби море було чорнилом, то швидше б висохло море, ніж слова». (І. Вихованець)

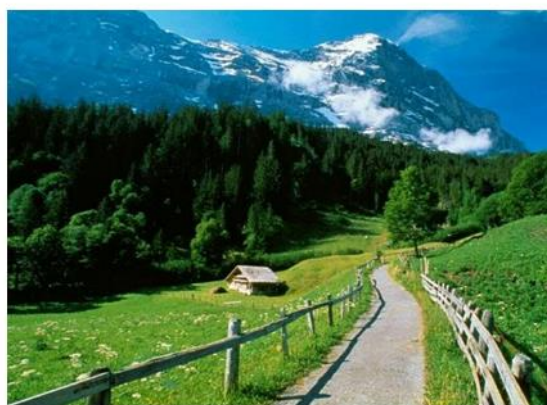
Особові форми	Неозначена форма	Діє-прикметник	Діє-прислівник	Безособові форми на <i>но-</i> , <i>то-</i>
Морщіть заспокойтесь може передавало було висохло	Відповісти порахувати	сформована	збагативши	казано

III. Виконання вправ.

Учитель. Докази ми зібрали, перейдемо до справи. Наша робота повинна бути небагатослівною, бо кожне сказане слово може повернути проти справи. Пропоную диктант-мовчанку.

Диктант-мовчанка (СЛАЙД 4 – 8)

Учням демонструються картинки, а вони повинні до кожної дібрати по 2 дієслова в неозначеній формі, (для слідчих). Записати по 2 дієслова у наказовому способі (для оперативної групи)

Хвилинка відпочинку (СЛАЙД 9)

Учитель. Зробимо у нашому розслідуванні невеличку перерву. Покладіть ручки, сядьте рівно, руки опустіть на коліна, закрийте очі і послухайте. Завдання виконуйте за словами.

Очі – дзеркало душі,
В них дивитися спіши.
Глибина очей бездонна,
Виражає настрій сповна.
Очі завжди тільки в парі,
Голубі, зелені, карі.
Бачить щоб усе яскраво,
Зробим для очей ми вправу.
Кинем поглядом навколо,
Вліво, вправо, вверх і долу.
Та на цьому не скінчимо,
Вправу знову повторімо.
Кинем поглядом навколо,
Вліво, вправо, вверх і долу.
Ось тепер уже пора
Взятись знову до пера.

(СЛАЙД 10)

Учитель. Ой, що це таке? Ви знаєте, що це? Яке відношення воно має до нашого розслідування?

1. QR- код

QR-код ([англ. quick response](#) — швидкий відгук) — двовимірний [штрих-код](#), розроблений японською компанією в [1994 році](#). Основна перевага QR-кода — це легке розпізнавання [сканувальним обладнанням](#) (в тому числі й фотокамерою [мобільного телефону](#)). (Зразки кодів)

Виконання завдання із **QR** кодом.

2. «Ідентифікація слова» (СЛАЙД 11)

Шановні учасники розслідування, надійшли нові докази. Ознайомтеся із текстом, встановіть дієслова. **Слідча група**, випишіть дієслова доконаного виду. **Оперативна група**, дієслова недоконаного виду. Поясніть, як ви їх знайшли?

Кожна сучасна мова має принаймні два періоди: дописьмовий і письмовий. Коли саме починається дописьмовий період, звичайно, точно неможливо встановити. Винахід і застосування письма датується по-різному для різних країн світу. Від початку III тисячоліття до н.е. на Близькому Сході та в Єгипті і від початку I тисячоліття в Європі (алфавітне письмо).

Коли йдеться про нашу сучасну мову, то вона стає зрозумілим, що вона не ізольована від інших мов Європи й Азії. Якщо ми простежимо її коріння, тобто звідки вона виникла і розвинулася, то, насамперед, пошлемося на східнослов'янські мови, коли вони ще становили певну мовну єдність, без поділу на українську, білоруську і російську мови. Далі, заглиблюючись у сторіччя, ми скажемо про єдину слов'янську мову, а в дописьмовий період – праслов'янську, споріднену з іншими індоевропейськими мовами, тобто поширеними колись на просторі від Індії до Західної Європи.

Початок розвитку слов'янської писемності пов'язаний з іменами солунських проповідників Костянтина і Мефодія, які проповідували християнство у Моравії (Чехія). Мова, для якої вони створили письмо, використавши грецьку абетку, мала назву староболгарської.

Наше сучасне письмо походить від кирилиці (так само, як і російське, білоруське, сербське, болгарське) (За А. Білецьким)

Доконаний вид		Недоконаний вид	
встановити	скажемо	має	становили
простежимо	створили	починається	проповідували
виникла		датується	мала
розвинулася		маємо	походить
пошлемося		йдеться	

3. Учитель. У нашій справі виявилися ще одні докази. Але вони якісь неповні, пошкоджені. Я пропоную вам відновити обірваний доказ. Текст поділимо між обома групами. (Учитель роздає групам тексти, які з правого краю надрізані. Потрібно відновити втрачені слова)
«Обірваний доказ» (СЛАЙД 12)

Святослав та візантійський імператор

СВЯТОСЛАВ

На берег Дунаю приїхав візантійський імператор. Разом з ним прибули його полководці, одягнені у найкращий одяг, з почепленими ознаками. Імператор був певен, що князь Святослав зустріне його із знаменами та своїми ознаками. Він хотів перевершити князя.

Аж тут на плесі з'явився човен. Було видно, що на веслах сидять шестеро гребців, а сьомий стоїть біля керма. Поблизу берега човен круто завернув, ніс його занурився в пісок.

Гребці вийшли на берег. Від їхнього гурту відійшов чоловік, який щойно керував човном.

Він був одягнений, як і всі, в білу сорочку й білі штани. Біля пояса висів меч. На поголеній голові чоловіка сивіло, спадаючи до вуха, пасмо волосся.

Він високо тримав голову й трохи примруженими очима дивився на імператора. На губах під довгими вусами грала посмішка.

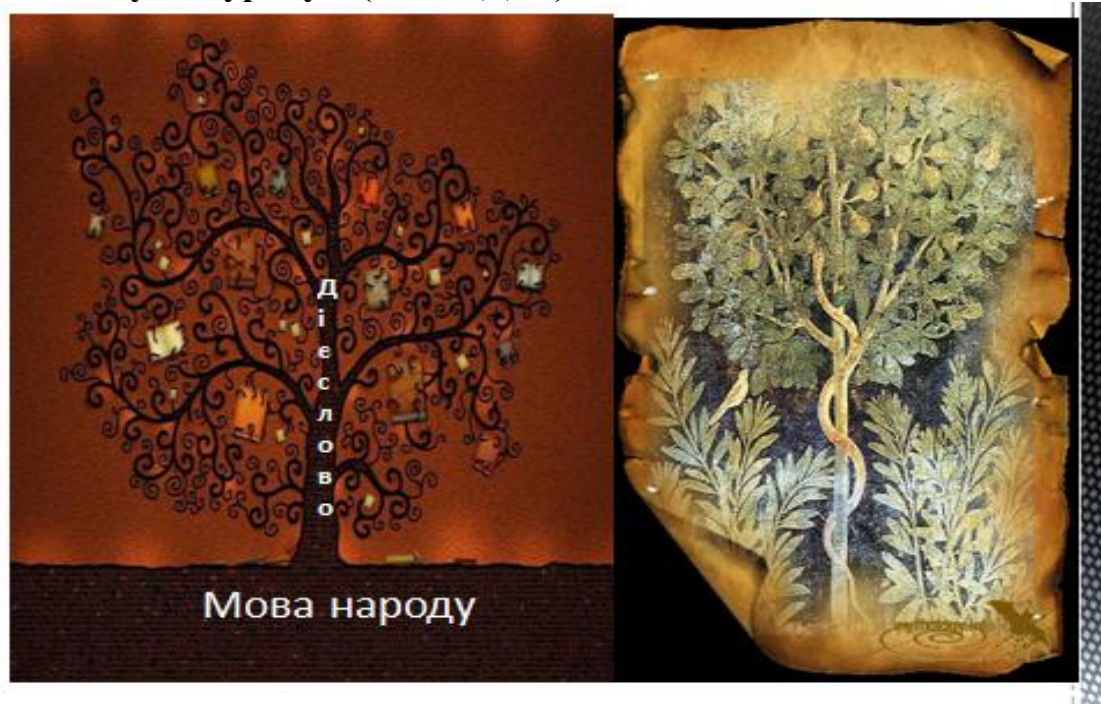
Князь Святослав наблизився до імператора, узявся правою рукою за руків'я меча та вклонився. Той дивився на князя, в його очах було здивування й розгубленість. Не чекав він, що руський князь буде одягнений, як звичайний воїн, не думав, що так просто, як рівний до рівного, підійде до нього.

І трапилося диво. Імператор, перед яким схилялися не тільки полководці, а й цілі народи, не обурився. За простотою руського князя він побачив щось велике й важливе.

Імператор і Святослав тихо рушили сипким піском. Вони ступили у княжий човен, сіли один проти одного. Почалася розмова.

(За С. Скляренком)

IV. Підсумок уроку. (СЛАЙД 13)

Заповнюємо «Дерево пізнання». Напишіть, будь ласка, що ви сьогодні зрозуміли, запам'ятали з нашого уроку, прочитайте і прикріпіть до дерева пізнання на дошці. Не забувайте, що ми українці, наша мова – українська, і не всі народи можуть пишатися тим, що у них є своя мова.

V. Домашнє завдання

Учитель. Які ви молодці. Але на цьому наша справа не закінчена. Пропоную закінчити наш протокол вдома **творчим розслідуванням**. Перед вами слова. Ви повинні об'єднати їх у текст. Складіть твір-фантазію. Вживайте дієслова різних часових форм.

Мова, зима, ліс, школа, поїзд, краса, літак, хатинка.

Учитель. Ми продовжимо шлях загадковою дорогою її величності Країни мови. Сподіваюся, що ви опануєте її якнайкраще. А у повсякденному житті бажаю, щоб ви використовували дієслова не в наказовому способі, щоб ви уміли цінувати, любити, допомагати, розуміти, бути гарними помічниками. На згадку про наш урок вам осінній талісман.

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток освіти приділяє велику увагу технологіям, які б сприяли розвитку особистості учнів та учениць і робили б навчання цікавим, результативним. Одними з таких технологій є інтерактивні. Педагог повинен навчити учнів учитися, разом з учителем оволодівати знаннями з мови. Вміти виділяти основне, запам'ятовувати і застосовувати знання у повсякденному житті. Саме у цьому допоможуть учителям інтерактивні методи і прийоми навчання, які дадуть можливість кожному учасникові освітнього середовища виявити свою активність і творчість. Педагогічні технології інтерактиву забезпечать диференціацію й індивідуалізацію навчання з урахуванням нахилів і здібностей здобувачів освіти, їх інтересів. Застосування інтерактивних методів і прийомів сприяє розвитку пам'яті, уяви, творчого мислення та вміння швидко й точно відтворити отриману інформацію. Тож учні мають можливість відчувати себе впевнено у світі інформації, яку вони отримують під час навчання.

Отже, інтерактивні технології забезпечують у навчальному процесі інтенсифікацію усіх рівнів навчально-виховного процесу, всебічний розвиток здобувачів освіти, підготовку до життя в умовах сучасного суспільства. Адже зараз потрібен не виконавець, а творець, особистість, котра може жити повноцінним життям в інноваційному просторі сьогодення і своєю діяльністю цей простір створювати. Ось чому чим більше ми тренуємо мозок, розвиваємо фантазію та творчі здібності, тим більше цікавих ідей і рішень до нас будуть приходити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булгакова І. Шевченкове слово в школі. Українська мова та література / газета для вчителів української мови та літератури. 2022. №1 – 2 (941 – 942). С. 10.
2. Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Рідна мова: Підручник для 7 кл. загальноосвітн. навч. зкал. – К.: Зодіак – ЕКО, 2007р. – 288с.
3. Довідник цікавих фактів та корисних знань © dovidka.biz.ua <http://posibnyky.vntu.edu.ua/psihologiya/r272.htm>
4. Дроздовський Д. І., Калинич О. В. Зошит для контрольних робіт з української мови. 9 клас – Харків: Соняшник, 2017р., 88 с.
5. Дроздовський Д. І., Калинич О. В. Зошит для контрольного оцінювання з української літератури. 9 клас – Харків: Соняшник, 2017р., 136 с.
6. Дроздовський І. А., Черешневська Т. М. Українська мова (зошит для вчителя) 9 клас – Харків: Соняшник, 2018р. – 176 с.
7. Електронний ресурс <http://dovidka.biz.ua/vislovi-pro-ditey/>
8. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упорядн. Л. Галицька. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005р. – 128 с. (Б – ка «Шк. світу»)
9. Кузик Б.М., Литвин Л.І. Благовіст. Православна етика: Навчальний посібник. – Д.: АРТ- ПРЕС, 2009. – 304с.
10. Кузик Б.М., Литвин Л.І. Джерело вічності. Основи православної культури: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, випр. й допов. – Д.: АРТ- ПРЕС, 2009. – с. 432
11. Митрополит Феодосій. Свята криниця. – Кобеляки, 2002р. – 246с.
12. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2004р. – 192с.
13. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання української літератури / Г.Токмань // Дивослово.– 2002. – №10. – С. 39–45.
14. Українська мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5 – 12 класи. – К.: Перун, 2005р. – 176с.
15. Хвилинка святості. Збірка притч, переказів / Упорядник. Л. Лисяк. – Полтава, 2006р. – 64с.

Додаток до уроку 1

Пам'ятка

Із «Повчання дітям» Володимира

Мономаха:

- не забувайте убогих,
подавайте сиротам, захистіть
вдову;
- не майте гордощів у своєму
серці, старших шануйте;
- не проминіть ніколи
людину, не привітавши її, і
добре слово мовте;
- на світанні, побачивши
сонце, з радістю прославте
день новий і скажіть:
«Господи, додай мені літа до
літа, щоб я честю й добром
виправдав життя своє».

Лексичне значення	Граматичні категорії	
конкретна фізична дія: <i>орати, писати, латати, копати</i>	ВИД доконаний недоконаний	<i>стрибнути, стрибати</i>
стан особи чи предмета: <i>сумувати, стояти, радіти, мріяти</i>	перехідність неперехідність	<i>грати етюди</i> <i>іти дорогою</i>
процеси мислення, мовлення: <i>думати, аналізувати, повідомити</i>	спосіб дійсний, умовний, наказовий	<i>іду, йшов; ішов би; йди</i>
ставлення: <i>любити, зневажати</i> бажання: <i>прагнути, хотіти</i>	ЧАС теперішній, минулий, майбутній	<i>іду- йшов- буду йти, ітиму</i>
становлення, зміни: <i>старіти жовтіти, розквітати тощо</i>	особа 1-ша, 2-га, 3-тя одн. і множини	<i>лялю-ллеш -лле- ллемо- ллете</i>
Основні форми дієслова Дієвідмінювані: особові (способові)	стан активний, пасивний	<i>Пишу листа - Лист пишеться</i>
відмінювані: дієприкметник незмінювані: інфінітив дієприслівник, безособові форми на -но, -то (див. стор. 85)	ЧИСЛО одна- множина	<i>грав, грали - граю, граємо</i>
	рід чоловічий, жіночий, середній	<i>зіграв-зіграла- зіграло</i>
	відмінок (для дієприкметників)	<i>виграна, виграної виграний...</i>
С И Н Т А К С И Ч Н А Р О Л Ь		
особові дієслова присудки <i>Верби <u>зеленіють</u>. З вогнем <u>не жартуй</u>. Він <u>жив би</u> інакше.</i>	безособові дієслова -присудки в безособових реченнях <i>Смеркало. Йому <u>таланило</u> в усьому.</i>	дієприкметники - як прикметники <i>Знайдений <u>означ</u> щойно рукопис <u>ще не був надрукований</u> <u>присуд</u></i>
інфінітив - будь- який член речення <i>Язиком <u>плескати</u> <u>підмет</u> - <u>не ціпом махати</u> <u>присуд</u>. Вас <u>просили почекаати</u> <u>додат</u>. Лунає команда <u>рушати</u> <u>означення</u>. Зайшов до бібліотеки <u>з'ясувати</u> <u>обставина мети</u>.</i>	Дієслово означає дію, стан що робити? що зробити?	дієприслівники - як прислівники (обставини) <i>Снітжнуєшчись, <u>не впади</u>.</i>

Ілюстрація до «Хвилинка святості»

Додаток до уроку 2

Таблиця-схема «Неозначена форма дієслова»

Початкова форма дієслова — інфінітив (неозначена форма) — така незмінювана дієслівна форма, яка, називаючи дію або стан, не вказує на час, особу, рід, число, спосіб, відповідає на питання

що робити? що зробити? (називає дію взагалі, безвідносно до того, хто її виконує і коли).

Суфікси -ти, -ть.

І миті жодної не можна повернути, щоб заново, по-іншому прожити. В. Симоненко

Має морфологічні ознаки:

- ВИД (доконаний / недоконаний)
- ПЕРЕХІДНІСТЬ / НЕПЕРЕХІДНІСТЬ

Може бути будь-яким членом речення.

Ілюстрація «Батьківська мудрість»

Ілюстрація «Будьте, як голуби»

Додаток до уроку 3

Таблиця
Форми дієслова

Інфінітив (неозначена форма дієслова)	Способові форми	Дієприкметн ик	Дієприслівни к	Безособова форма
Незмінювана дієслівна форма, яка, називаючи дію або стан, не вказує на час, особу, рід, число, спосіб, відповідає на запитання <i>що робити? що зробити?</i>	Дійсний, умовний, наказовий	Форма дієслова, що виражає ознаку предмета за дією або станом і має граматичні особливості дієслова і прикметника	Незмінювана дієслівна форма, яка означає додаткову дію, що супроводить головну, виражену дієсловом, і відповідає на запитання <i>що роблячи? що зробивши?</i>	Твориться від пасивного дієприкметника за допомогою суфікса <i>-о</i>

Ілюстрація до «Повчальної історії»

Нагорода для тих, хто дочитав цю збірку до кінця.

Вам у «скриньку пам'яті» на довгі роки

- Життя - хороший вчитель, та ,на жаль, ми часто в нього буваємо поганими учнями.
- Заздрісник усе тобі пробачить. Не пробачить лише твого успіху.
- Того, кого ми боїмося, ми не можемо любити, бо любов і страх не сумісні.
- Залишай після себе такі сліди, щоб нащадки не намагалися їх затоптати.
- Чемність - найпростіший спосіб справляти іншим приємність безкоштовно.
- Істини народжуються у суперечках, а помирають у сварках.
- Мудрець радить : «Пізнай самого себе, але нікому не говори про результати».
- Хто сіє свої сльози, той жатиме пшеницю радості, а хто засіває землю сльозами своїх ближніх, той пожене будяки прикrostі.
- Все на світі запрограмовано Творцем. Все слухняно підпорядковується своїй програмі, тому ми без вагань можемо сказати, що з насіння маку виросте мак, а з насіння будяка - будяк, від голуба народиться голуб, а від змії - змія. Лише людина є виключенням з цього загального правила, їй дана свобода вибору і тому ніколи не знаєш, що з людини виросте — мак, будяк, смиренний голуб чи лиха змія.
- Той, хто співчуває твоєму горю, ще не є твоїм другом ; справжній друг той, хто вміє радіти твоїм успіхам.
- Життя наше аж занадто довге для того, щоб наробити помилок, і занадто коротке, щоб їх виправити.
- Люди співають по-різному, але плачуть вони однаково.
- Честолюбство - велика хвороба малих душ.
- Коли ти, людино, народилась на світ, тоді всі раділи, а ти плакала. Зумій прожити своє життя так, щоб, коли смерть прийде, ти одна раділа, а всі інші плакали.
- У великих людей усе велике - життя, думки, вчинки і навіть помилки, і ті великі.
- Світ земний розуміють найрозумніші, а світ духовний - найдобріші.
- Поранена совість часом більше болить, ніж поранене тіло.
- Не всі ті у Бога великі, кому люди на землі пам'ятники поставили.
- Для того, щоб літати, не досить мати крила. Треба ще любити небо і мати душу орла. Свиня, хоч би і мала крила, то не користувалась би ними, бо чого їй шукати у синьому небі, її ж корито на землі стоїть...
- Любов - це велике почуття, і воно може жити лише у великих душах.

- Є люди високі, і є люди великі. Високі не завжди бувають великими, а великі не завжди бувають високими.
- Усі чують шум вітру, а мову його розуміють лише поети.
- Коли хочете пізнати людину, дайте їй владу.
- Щастя не в тому, щоб багато мати, а в тому, щоб ні в чому не мати потреби.
- Тільки той по-справжньому може радіти, хто вміє глибоко страждати